

A breg naš ne odmeva, na robini
preleknjen spi ... jelšje le šepeta,
povoden ptič v obzorje lepeta
ko belo jadro na morja modrini.

Pa mimo sela tihotapi cesta,
že zaklonila je dobrava jo,
tja vprek nemirne želje tavajo
gospodo služiti v trda, nemška mesta.

O KRESU OSEMNAJSTEGA

V zelenju, glej, že blede lise,
tenké kot bilo ne bi nič:
tak zajde sivih las kosmič,
ne vemo kdaj, nam v kodre temne.

Odkukale so kukavice,
molčita drozeg in strnad,
samo škrjanec še pomlad
žgoli, viseč v neba vedrinah.

In zrelo solnce najsmelejši
svoj lat poganja nad gore,
a plah že vzdih skoz žita gre
o srpih brušenih in kosah.

Čez čelo padla ti je senca,
razlila v luč se pred teboj:
ni čas tvoj še ... in še te znoj
ovenča zlat na cesti v hladno,

trudno jesen, ko vedno globlje
zaje se v jasni dan ti mrak —
a čuj: zdaj vzbučal je uljnjak
in lipe naše v polnem cvetju!

S LAJ Š E K O S T R U P

ODLOMEK IZ ROMANA — F. SOLOGUB

Vsebino romana tvori tragična ljubezen. Ta izzveni — kakor vedno pri Sologubu — v smrtno utrujenost, hrepenenje po Smrti-Osvoboditeljici. Ta odlomek II. dela romana kaže zapuščeno gimnazijko Šanja. Njen ljubimec — Ženjo —, je odšel na gimnazijo v drug kraj. Domenila sta se, da si bosta dopisovala.

Pomladanska noč je prišla in pogledala v okno: — Šanja, spi, ne joči se! — Šanja se je jokala v temi v blazino. Ljubosumno je mislila: — Zdaj se najbrž sprehaja ženečko v Krutogorsku po šumnih, polnih ulicah. Kako mučna je ljubosumnost!

Mesto je veliko, bogato. Koliko gospodičen je tam. Vse so lepe, modne in pametne. Kako se naj z njimi kosa Šanjka, preprosto,

ožgano dekletce. Njeno srce je zastokalo tako bolno in vroče, kakor da bi ga prebodlo neusmiljeno želo. Sladek, a ognjen in žgoč strup je prešinil vse njeno telo in vsako njeno žilico. Žge, žge...

Vsa zbita in ošteta je šanečka zaspala. Plakala je in smejala se je obenem. Lica so ji gorela, a rane so že bile pozabljene. Nihče ji ni branil sanjati o Ženji in veselo je zaspala pod snežnobelo, nežnomehko odejo.

*

Pomladansko solnce se je prebudilo in vstalo sleparksko-veselo in hinavsko-prijazno. Njegovi veseli žarki so zasijali v okno šanjine spalnice. Nebeški Gad, raznežen po jutranjem hladu in megleni dolinski rosi, se je smehljaj in skrival pod rožnatim smehom prvih žarkov svoj vroči, svoj sladki strup. Proti njemu je dvigala zemlja lahko soparo, vzdihljaje rek in močvirja, ki so poklonili Zmaju svojo vlažno, svežo pokorščino. Oblaki na obzorju so postajali rožnati in so se nežno talili, kakor lahki puh v svetlih višavah. Ptiči so žvrgoleli na vrtu še plaho in tiho, zibali so vejice s svojim neslišnim stalnim poletavanjem.

Zdaj se je zbudila šanja, ki je hrepenela po Jevgeniju. Takoj se je spomnila, da ga ni. Daleč je, daleč in nedosegljiv, kakor ta jasno žareči Gad. A v odgovor na Zmajev hinavski smeh je vzplamtelo ponosno prepričanje kakor novo solnce. Daleč je ženjo, a kaj za to! Povrne se, pride po šanjo!

A tako dolgo je treba čakati! To je zoprno! Celih pet let! Toliko izgubljenih, obupnih in dolgočasnih dni! Kako se jih naj reši?

Rahle in nežne, hrepeneče sanje so zopet zgorele pod ognjenim nasmehom hudobnega Zmaja. Razpustile so se v obupu, obupu izgubljenega, žalostnega dneva, dolgega dneva brez Jevgenija. Koliko bo teh praznih, za šanjo mučnih dni!

A na nebu, mirnem in neusmiljeno jasnem, se je vedno jasneje smehljaj žareči Gad. Belejši in vedno bolj veseli so se smejali in umirali rožnati oblaki. Gadov nasmeh je prerokoval dolg, jasen dan. Smehljaj se je šanji:

— Pričenja se tvoje nepotrebno, turobno življenje, muke v težkem ujetništvu, nenasitno hrepenenje, dolgo pričakovanje in trenutno upanje. Vedi, da si ujetnica, da zahteva tvoj gospod svojo pravico.»

Šanja je vzdihnila. Nemara je vzdihnila radost sama. Nasmehnila se je, sladko zleknila in sedla na postelj z rokami okoli kolen. Tako bi rada še sanjala o Ženečki, vsaj malo še.

A spanec je že odletel. Zadnjič je mahnil nad šanjinimi črnimi očmi s svojimi prozornimi perotmi, ki so se topile v solnčnih žar-

kih. Švignil je skozi rožnato žareče okno in izginil onkraj zele-
nega vrta v radostni modrini. Vse pred Šanjo je bilo jasno in
dnevno! Nenadno je vzplamtelo v Šanjinih prsih ognjeno, dnevno
srce, — dar hinavskega Gada. Šanja je skočila iz postelje, se za-
smejala in bosa stekla proti oknu, pogledat, kaj se godi tam, v
širokem svetu.

Tam se smehlja solnce blizu, nizko in vrh dreves, se igra s čud-
nimi, vabečimi žarki. Solnce, solnce, večni, neizčrpno radodarni
čarovnik!

Sveži zrak je valoval skozi okno, katero je z ropotom odprl ne-
strpni sunek golih rok. Sveži in svobodni potepuški veter, povsod
pozdravljeni gost, je tolažil Šanjino žalost.

Kakšno veselje na zemlji, v nebesih in v Šanjinem srcu.

Jutro! Rosa! Ptičke! Modro nebo!

*

Šanji se je zdelo na vse zgodaj, da vidi modro žarečo senco,
ki govori:

— Tvoj ljubček pride póte na belem konju, stal bo pred teboj v
sijajni obleki, del ti bo na glavo zlat venček, peljal te bo k bogati
gostiji.

Modre sence ni bilo več. Šanja je skočila skozi okno, stekla je na
vrt kar v srajčki. Pestunja je zavpila za njo:

— No, kaj tekaš kakor rusalka v sami srajci? Nazaj, Šanjka, da
te ni sram!

Šanja teče po stezi, njen obraz je ves zardel, na ustih ima brez-
umno vesel smehlaj. Pred njo med debli leti modrina, jasen zrak
je moder in tiho nebo je modro.

Šanja je stekla okoli vrta, a ni mogla dohiteti modre sence. Vrnila
se je domov, ni vedela, ali se naj zjoče ali veseli.

Pestunja je godrnjala, mrmrala:

— Kakšna nesramnica!

Šanja se je smejala lastni neumnosti. Mislila je:

— Kako sem bedasta — lovila sem mrtvo senco! Saj se ne da
ujeti.

Pestunja se je smejala in godrnjala:

— Rusalka golonoga! Pleše kakor galerina na odru.

Toda pestunja je zapazila, da je Šanja otožna in se drži na jok.
Starka je stopila k njej, jo pobožala ter s smešnim glasom zapela
pesmico:

Pride princ po našo malo
in obdari našo zalo
s pomarančino citrono,
z mandarinino limono.

Šanja se je razveselila. Vendar ni mogoče, da bi pomenila modra senca kaj slabega! Za vsak slučaj je vendar vprašala pestunjo:

— Kaj pa pomeni beli konj?

— Se ti je sanjalo o njem? — je plašno vprašala pestunja.

— Ne, slišala sem samo, da je nekdo pravil o belem konju — je rekla Šanja.

Pestunja se je pomirila.

— No, to še ni nesreča. Slabo bi bilo, če bi ga sama videla.

— Zakaj pa, pestunja?

— Beli konj pomeni smrt, — je resno rekla starka.

Šanjino srce se je obupno skrčilo. A kmalu se je izkazalo, da ji ni bila napovedana smrt, temveč veselje — pismo od njenega ljubega.

Jevgenij je pisal jako hitro. Šanja niti ni smela upati, da pride danes pismo. Po gimnaziji je stekla k prijateljici, in glej — veselje, razburjenje! Pismo že čaka.

Glej, modra senca se ni prikazala zastonj, naznanila je veselje! Od tega jutra je večkrat videla Šanja modro senco. Ta dragi sel je napolnil njeno dušo s skrivnostnim strahom, težko grozo, a obenem jo je nepremagljivo vabil k sebi. Pomladanska modrina, nebo in zrak sta Šanjo vedno spominjala modre sence. Vsak nerazločen predmet: oblaček, dim, od vetra zazibana vejica, prah, ki ga je dvignil veter, drobna živalca, ki je stekla v travi, — vse to je zanjo bil povod, da je videla v tem trenutnem pojavu hitro letečo modro senco.

Včasih se je bala Šanja te modre sence. Mislila je:

— Nenadno bo švignil pred menoj na belem konju.

A pogumna Šanjka se za dolgo ni mogla vdajati strahu.

*

Kopalnica na vrtu je bila drag spomin. Tu sta se večkrat srečala, sedela na klopi in se tiho pogovarjala...

Mračilo se je. Mati je odšla v kopalnico. Klicala je:

— Šanjka, v kopalnico!

Šanjino srce se je streslo in pričelo bítí. Šanja se je nalašč dolgo obotavljala, da bi vsaj ostala sama v kopeli. Pestunja je šla za mamó, Šanjka pa je še vedno doma. Mati in pestunja se že odpravljata po kopeli proti domu, Šanja pa šele prihaja pobožno in tiho. V roki drži vrtnico.

— Požuri se! — je klicala mati.

Mati je oštevala, pestunja je mrmrala. Šanja vstopi skromno in molče v temno kopel. Veseli jo rumena zarja, katere navpični žarki razsvetljujejo mala okenca.

— Ali naj čakam nate? — reče jezno mati. — Okoplji se sama, če te ni strah.

— Česa naj se bojim, mamica? — odgovarja tiho Šanja.

— Zakaj si prinesla vrtnico? — vpraša mati.

— Ker diši, — odgovarja Šanja in zardi.

Mati se smeje: Ti, zvitorepka ti!

— Če bi te bilo strah, pokliči, — ji reče pestunja, — sedela bom tu blizu, na vrtu.

Šanja je končno sama. Slači se počasi in resno. Zdi se ji, da se oblači v mašni plašč bele lepote. V okna udarja večerna luč, tišina in vriskanje zahajajočega solnca.

Šanja vstopi slečena v toplo kopalnico, kjer je vroče zakurjena peč, kjer je v dveh kadeh še dosti mrzle in vroče vode, kjer je še vlažna klop in tako ljubko diši razkuhano brezovo listje.

Razpustila je kite. Položila je vrtnico na klop, — to je znamenje, spomin na Ženjo, znak njegove plemenite duše. Nalije vode. Voda šumi in se kadi. Šanji je nanadoma tesno pri srcu. Toda spomni se Ženja in strah jo mine. Zdi se ji, da ji šepeta Ženjo:

— Kaj se bojiš? Ali ne veš, da zmaga le lepota strah in ostudnost?

Šanja se domisli, da je lepa. Naslaja se ob svoji lepoti. Šepeta:

— Lepa sem, lepa! Saj moram biti lepa za svojega ljubega. Nato ostavi vodo. Zopet poklekne pred oknom z obrazom proti zahajajočemu solncu. Vidi, da se daleč za banjo nejasno prikazuje temna pestunjina obleka. Toda Šanja ne mara misliti na staro. Stisne roke na prsi in moli:

— Daj mi, Bog, da bi se vesela razcvetela kakor rdeča cvetka za svojega ljubljenca, njemu v tolažbo in veselje!

— Napolni moje telo kakor sočno jabolko z močjo, veseljem in lučjo, napolni ga, Bog!

— Pošlji me, Bog, kakor pokorno sužnjo v tolažbo ob tajni uri v palačo mojega gospoda in ljubljenca!

— Oklopi me, Bog, s čarom nepremagljive lepote. Pripelji me kakor veselo in blago nevesto k mojemu gospodu Jevgeniju!

— S plamenom, plamenom svojega razuma prežari Bog mojo pokorno dušo, da bi vstopila k svojemu gospodu kakor sužnja, tolažnica v trenutku njegove zamišljenosti.

— Vrzi moje telo pred noge mojega gospoda in razsveti mojega duha s plamenom, ki šviga do neba!

Potem stopi od okna, gre h klopi, kjer je pustila pripravljeno vodo in vrtnico. Klečé poljubi cvetko in pravi:

— Ženjo, tvoja sužnja sem, prišla sem, da se žrtvujem zate.

— Z imenom Jevgenija, mojega ljubljenca, te zaklinjam, voda, bodi mi živa voda.

Potem je pričela pomalem zlivati vodo nase, in živa voda je tekla po živem telesu.

A nekje v kotu se krčevito smeje kopališki škrat, sivi pajčevinasti škrat, ki mu je vseč pljuskanje vode po golem telesu in zapeljiva nagota.

Ona ga zaklinja z vsemi nebeškimi in zemeljskimi močmi. Sivi škrat se ne boji, smeje se.

Zaklinja ga z Jevgenijevim imenom. Škrat se smeje še bolj. Zaklinja ga v lastnem imenu in škrat izgine.

Šanja pa moli zopet:

— O, Bog, Bog, izlij zvrhano čašo miru, sreče, veselja na glavo mojega gospoda, najplemenitejšega izmed tvojih služabnikov — in vzemi meni ter daj njemu vso, vso mojo srečo, o Bog, moj Bog!

— Pomnoži moje trpljenje in ustvari iz moje muke, o, Bog, tolažilo in veselje za mojega gospoda.

— O, Bog, pošlji me mojemu gospodu, da mu plešem in pojem kakor sužnja. Naj bodo moj smeh, moji vzdihljaji in moje solze tolažba za mojega gospoda.

Iz ruščine prevel N. Preobraženskij.

SOCIALNI MOTIV V ŽUPANČIČEVEM PESNIŠKEM DELU

KARLO KOCJANČIČ

Socialno vprašanje ima v slovenski literaturi nekako polstoletno tradicijo. — Stritar, prvi svetovnjaški ideolog v našem slovstvu, je obenem prvi, ki je ujel v to ali ono svojo pesnitev in esejistično delo nekaj temeljnih zvokov ogromne družbene simfonije, ki je začejala ob njegovem času z uvodnimi takti razgibavati vse človeške plasti in naznanjati prihod nove dobe. V njegovem delu je preprežena z romantično noto (takratne) sodobnosti in s sentimentalizmom in humanizmom njegove osebne note; je bolj priučena nego doživljena, bolj teoretska nego v nujni zvezi z realnim položajem v domovini. Kersnik, pisatelj jare gospode in propadajoče starejše meščanske družbe med našimi štirimi plotovi, je našel nekaj sijajnih momentov pri opisovanju nasprotnega pola k tej družbi, pri podajanju marsikakšnega prizora iz življenja našega kmeta. Nekatere njegove novelete iz tega življenja bodo ohranile trajen vonj resničnosti, tako življenske kakor umetniške.